

ne zajednički korak sa pročišćavanjem preko matematike, i da svesteno uzdizanje čini nastavak u oslobađanje kroz dijalektiku. Sve to, ustvari, isto pročišćava (zna se, teistički, hijeratički) i načisto usavršava kola duhovnosti razborite duše, odvajajući ova kola od tvarnog »neživota«, i priprema ga da se drži kao dobro osposobljen za sjedinjavanje sa čistim duhovima: jer nije dozvoljeno nečistom da ima dodir sa čistim. Dakle, isto tako treba ukrasiti dušu naukom i vrlinom, da bi ona mogla da ima vezu sa onima, koji su uvek takvi (čisti), pa isto tako svetlosno telo treba učiniti čistim i netvarim, da bi ono imalo snagu da se sjedini sa eteriskim (trajnotekućim) telima; jer sve stvari se obično ujedinjuju jedna sa drugom zahvaljujući sličnosti, čak se, naprotiv, lokalno bliske stvari odvajaju različitošću. (Ako se, dakle, hoće, da čitav čovek bude čist, treba se pobrinuti da pročisti dušu i duhovno telo). 482, 1,5

»Onaj koji napreduje onako kako treba u jednom i u drugom pročišćavanju, potpuno se usavršava, i upravo da bi se došlo do cilja, vezujemo se za filosofiju i svesteno umetnost u mislima da ta umetnost ima kao predmet pročišćavanje svetlosnog tela. Ako nasuprot tome deliš tu hijeratičku umetnost od filofske mudrosti, naći ćeš da ona više neće imati istu snagu. U stvari, od elemenata koji u potpunosti sačinjavaju naše usavršavanje, filofska mudrost najpre je otkrila jedne i druge, te upravo teističko/posvećivačko/ delovanje, koje budući da je došlo usled filofske mudrosti uvedeno je posvećeničkim delovanjem; i volšebnu umetnost koja pročišćava svetlosno telo smatram takvim načinom, da filosofija uzeta kao celina poseduje teoretički deo što kroči pod nazivom mudrosti, a zatim dolazi praktički deo pod nazivom volšebne umetnosti. Što se tiče tog praktičnog dela uzmimo da ga sačinjavaju dva vida, politički i teistički. Prvi nas čisti od nerazboritosti pomoću vrlina, a drugi ukida (izuzima) veštastvenu uobrazilju (materijalnu maštu, les imaginations matérielles) metodama svestene umetnosti.

Primer političke filosofije koji nije osrednji, snabdeven je javno donošenim zakonima posvećivanja preko svestenih kultova u naseljima. (1) Najviši stepen čitave filosofije je teoretička mudrost, (2) sredina je politička mudrost, (3) treći stepen je posvećivačka mudrost.

Prva, u pogledu dveju drugih, igra ulogu oka; dve sledeće u pogledu prve zadržavaju mesto ruke i noge, i najzad su sve zajedno povezane tako da je bilo koje od njih tri, nepotpuna i gotovo prazna, ako je lišena saradnje sa dvema drugima.»

Nekoliko bi reči bilo dovoljno da prokomentarišu ovaj tekst. Pitali smo se, kojim je okolnim putem mogla da se uspostavi veza u mislima i u Proklovoj verujućoj duši, između intelektualne kontemplacije — mistike Jednog — i svestene umetnosti. Dobro sam rekao: »u misli i u verujućoj duši«, jer čini mi se, on na tome počiva pa se ističe razlika dve stvari. S jedne strane Proklo je jedan filofs, ili niko nije filofs ako ne unosi red i posledicu u svoje misli, i složiće se da je Proklo po toj tački isti tip filofa: od njegove filosofije ništa nije sistematičnije, gotovo bismo mogli da ga nazovemo Spinozom starine. Dakle, Proklu je potrebno jedno učenje, da bi svesteno umetnost uveo u svoj sistem. To učenje je ono duhovnog omotača duše/enveloppe pneumatique de l'ame/, onakve kakvu nam je pokazao Jeroklo. U nama postoji smrtna životinja, sastavljena iz jedne vanrazumne duše života i jednog veštastvenog tela. Pročišćavanjem te »životinje« u nama, proističu iz čitavog skupa katharmoi/očiscenja/ o kojima se govori u 18. i 19. gl. Marinosa, u odeljku koji se odnosi na vrline kathartikai/koje pročišćavaju/. Tu nam kažu da je Proklo danju i noću sprovodio pokajanja (apotropais 160.34/odvrtačanja kobi, zastrašenja odagnavanja/), i škropljenja (perirrhanteriois ib/raspršavanja čiste vode/), da se kupao u moru najmanje jedanput svakog meseca, ponekad u dva-tri navrata. Obično se uzdržavao od svake putenosti, te je proučavao postove Majkenj bogova, takođe i postio nekim danima koji su smatrani nečistim/kobnim/ kod Egipćana — u vreme mladog Meseca i na kraju svakog meseca, te još na neke praznike u izvesnim prilikama u nastavku neke osobite epifanije (160.47—161.2). Ali, iznad životinje, postoji u nama »Čovek«, 'Anthropos, koji je naše pravo ja, sastavljeno iz jedne razložne duše i jednog duhovnog tela. Pročišćavanje duše dobija se vežbanjem filosofije, što Jeroklo naziva »istina i vrlina« (dei oin prós mèn teleiōsin tēs psychēs aletheias hemin kai aretēs 478, col. 1,22s./dakle, trebaju za usavršavanje duše naše istine i vrline/), i ono što je Marinosa podrazumevao kroz ove reči, koje označavaju teoretičku vrlinu: »on nije živeo samo prema jednoj od svojstvenosti koje su spojive sa božanskim stvarima, ograničavajući se na filofstovovanje i težnju ka Božanskom« (noōn mónon kai anateinómenos eis tá kreittona 165.8/znajući ono jedno i težeći prema jačima/). Pročišćavanje svetlosnog ili duhovnog tela, dobiće se iz svestene umetnosti. Dakle, otada je sve ubuduće u redu i redosled katharmoi tačno odgovara redosledu sastavnih delova ljudskog bića.

Religija nije samo stvar mišljenja, nego naročito još i stvar duše. Ostaje, dakle, da se upitam, kako se u Proklovoj verujućoj duši jeratička/svestena/ duša vezuje za kontemplaciju/znajuće zrenje/. Jedna reč služi ovde kao vodič. Celina Jeroklovog teksta tiče se uglavnom čišćenja duhovnog tela/du corps pneumatique/ — uostalom, on je dužan da objasni jedan stih koji se odnosi na uzdržavanje — i otada među delatnostima posvećenja, on naročito nastoji na osvajanju ovog od smrtnog tela. Ali, on takođe govori o pterophuia (479, col. 2,13/nicanje perja/), raščeranju krila koje će učiniti da se svetlosno telo ponovo popne ka aithērios tópos/eterskom mestu/, odakle je ovo telo izašlo (479, col. 2,6). I on tada kaže da pterophyia aristē/, najbolje nicanje perja/, to jest najbolji način za svetlosno telo da ponovo pokrije svoja krila, ne odnosi se samo na pročišćavanje u vežbanju apóstasis/odstupanja/ — ovo cilja odvajanju — ali takođe i u navikavanje na nevestastvenost, ho prós tēn aýlian ethismós (479, col. 2,15/koje se sviklo s obzirom na ne-tvarno/). Evo jedne pozitivne crte, i ovde ponovo nalazimo načelo poznavanja sličnosti, isto kao i çous/um/ ili ánthros tou nou/cvet uma/ ili se sjedinjava sa Jednim postizujući henoeidēs/istoizglednost, jedno-likost/ (Proclus, In Alcibi. comm. 247.16), isto kao što se svetlosno telo sjedinjava sa bogovima áýlon/ne-tvarno/, postajući ponovo i ono samo áýlon/ne-tvarno, ne veštastveno/ ili aitheroeidēs/etero-izgledno, eteroliko/. Posle toga razumemo Proklovo teurgijsko bavljenje. U suštini, ono što su ovi ljudi tražili, jeste

da samo božanstvo vide licem u lice, a ne neku mrtvu sliku, ma kako da ona bila lepa. Ova drevna želja grčke duše, mi je poznajemo od Homera; jer ako je, kod Homera, neprestalno ponavljana, da je nemoguće videti boga ili boginju, očigledno je da je ova želja postojala, te da se patilo što je vidi frustriranu. Dakle, sada smo mogli da je ostvarimo. Kroz ono što je najsvetlije od naših čula, mogli smo da učinimo da opšte svetlosni prizori (phásmasi photoeidésin... homilésen Marinos, 165.20 s./svetlolikim prikazama... izlagao/) sa svetlosnim omotačem duše, i prema tome sa samom dušom. Tako je ujedinjenje sa Bogom udvostručeno. Kontemplativna mudrost dopuštala je da se popne do Boga filofsa. Teurgijska umetnost je dopuštala da se ude u neposrednu vezu sa bogovima predanja.

Prevela s francuskog Mira Bugarski (sa Aleksandrom Petrovićem),

prema knjizi A. J. Festugiére, Etudes de Philosophie Grecque, Paris, 1972 /str. 585-596/

* Richard Wünsch, Antikes Zauberei aus Pergamon, Berlin, 1905, p. 44ss.

filofska načela svrsishodnog znanja

vladimir sergejevič solovjov

Samo kada volja i um ljudi stupi u opštenje sa večno i istinski suštim, samo tada dobijaju svoje ustanovljavajuće značenje i vrednost sve delimične forme i elementi života i znanja, i svi će oni tad da budu neophodni organi ili posredovanja jednog svrsishodnog života. Njihova protivrečnost i sukob, zasnovana na isključivom samopotvrđivanju svakog, nužno će iščeznuti, kako bi jednom svi zajedno mogli da se potčine svejedneme načelu i središtu.

Odatle nije teško uvideti, šta će u tom trećem, završnom sastojku, od nas određenih osnovnih elemenata opšteljudskog organizma, proisteći u delimičnosti. Sve sfere i stepeni tog organizma, neophodni su da se ovde nađu, kako je rečeno, u savršeno unutrašnje slobodnom sjedinjenju ili sintezi. Ta sinteza, da bi bila takva, neophodno je da isključi prostu bezuslovnu ravnopravnost sfera i stupnjeva: one nisu ravnopravne, nego jednako važne, t.j. svaka je od njih jednako neophodna za svrsishodnu potpunost organizma; ako je i različito njihovo naročito značenje u njemu, ukoliko su dužne da se međusobno nađu u određenom odnosu, uslovljenom posebnim karakterom svake. Opšteljudski organizam je složen organizam. Pre svega tri viša stepena njegovog opšteg ili idealnog bitija, a doslovce mistika u sferi stvaralaštva, teologija u sferi znanja i crkva u sferi društvenog života, sjedinjuje se u jednu organičku celinu, koja može da bude nazvana starim imenom religije (ukoliko ono služi vezivnom posredovanju između svetova ljudskog i božanskog). Ali svaki od članova, te celine dalje, sjedinjuje se sa nižim stepenima njemu odgovarajuće sfere i s njim ima da obrazuje posebnu organizaciju. Tako, na prvom mestu, mistika po unutrašnjem sjedinjenju sa ostalim stepenima stvaralaštva, štaviše, sa ispoljenom veštinom i tehničkom umetnošću obrazuje jednu organsku celinu, jedinstvo kojeg, kao i jedinstvo svakog organizma po opštoj svrsi sastoji se od osobenosti i razlika — u sredstvima ili orudima, koji služe njenom dostizanju. Svrha se kao takva, definiše jedino na višem stepenu, sredstva pak — zajedno sa nižim. Svrha je ovde mistična — opštenje sa višim svetom putem unutašnje stvaralačke delatnosti. Toj svrsi ne služe samo neposredna sredstva mističnog karaktera, nego takođe i istinska umetnost i prava tehnika (tim pre, što je izvor kod sva tri jedan — nadahnuće). Razlika tog odnosa u sferi stvaralaštva, od onog, koje bi bilo u prvom momentu razvitak, sastoji se u tome, što su tada potčinjeni stepeni, još neoddeljeni iz prve (takvo se deljenje završilo tek u drugoj fazi razvoja), sami i nisu stvarno postojali kao takvi, a u skladu s tim nisu ni mogli da služe saznanju i slobodno višoj svrsi, t.j. iz sebe; te ako je to prvo supstancijalno jedinstvo središta proglašeno mistikom, mi smo je nazvali teurgijom, ovo novo organsko ili raščlanjeno njegovo jedinstvo nazvaćemo slobodnom teurgijom ili svrsishodnim stvaralaštvom.

Dalje, drugi član religiozne celine — teologija, u harmoničnom sjedinjenju sa filosofijom i naukom, obrazuje slobodnu teosofiju ili svrsishodno znanje. U prvobitnom ustrojstvu opšteljudskog duha (u prvom momentu razvoja) filosofija i nauka ne postojeći samostalno, nisu ni mogle da služe kao stvarna sredstva teologije. Razumljivo je, koliko je veliko značenje za ovu poslednju nužno da ima samostalna filosofija, koja je izradila sopstvene forme saznanja; te samostalna nauka, snabdevena složenim orudima, sa traganjima i opitima, i obogaćena gramadom empirijskog i istorijskog materijala, kada bi te sile, oslobodivši se svoje isključivosti i egoizma, pogubnog za njih same, došle do saznanja neophodnosti, da preokrenu sva svoja sredstva za postizavanje opšte vrhunske svrhe, definišane teologijom, pri čemu je nužno da ova poslednja na svoje razočarenje, odustane od neopravdanog pritiska da reguliše sama sredstva filofske saznavanja i ograničava sam materijal nauke, mešajući se u njenu stručnu oblast, kao što je to činila srednjovekovna teologija. Samo takva teologija, koja se osniva na samostalnosti filosofije i nauke, može zajedno s njima da se preokrene u slobod-

nu teosofiju, budući da je slobodan samo onaj, ko daje slobodu drugima.

Na kraju, normalan odnos u društvenoj sferi predstavlja se time, da viši stepen te sfere ili treći član religiozne celine — duhovno društvo ili crkva, u slobodnom unutrašnjem savezu sa društvenošću političkom i ekonomskom, obrazuje jedan svrsishodan organizam — *slobodnu teokratiju* ili *svrsishodno društvo*. Crkva, kao takva, ne mešajući se u upravne i ekonomske poslove, daje državi i zemlji višu svrhu i bezuslovno pravilo njihove delatnosti. Drugi i rečima, država i zemlja su savršeno slobodne da raspolažu svim svojim sopstvenim sredstvima i silama, samo ukoliko imaju u vidu te više potrebe, kojim se duhovno društvo definiše, koje na taj način, slično božanstvu, sve neizostavno pokreće a samo staje nepokretljivim...

Sada smo dobili odgovor na pitanje koje smo sebi u početku postavili, o svrsi ljudskog postojanja: a ona je opredeljena kao obrazovanje svrsishodne opšteljudske organizacije u obliku svrsishodnog sačinjavanja ili slobodne teurgije, svrsishodnog znanja ili slobodne teosofije i svrsishodnog društva ili slobodne teokratije. Sadašnja objektivna prirodnost sastoji se u tome za čoveka, da on može da služi toj svrsi slobodno i saznavalački, poistovećujući s njom svoju ličnu volju, a to poistovećivanje, koje je zajedno s tim oslobođenje čoveka, neizbežno će se dogoditi, kada on zaista istinu te ideje — »Saznajte istinu, i istina će vas učiniti slobodnim«.

Ali iz tri opšte sfere običnog ljudskog bivstvovanja, dve — slobodna teurgija i slobodna teokratija, u svom oblikovanju i razvitku potpadaju pod tako osobene uslovljenosti, da se one ne nalaze ni u kakvoj neposrednoj zavisnosti od volje i delovanja posebnog lica, koje je samo po sebi nemoćno i da počne, i da usmeri normalno obrazovanje. Samo u jednoj sferi — slobodnoj teosofiji i svrsishodnog znanja — poseban se čovek javlja kao sadašnji subjekt i radnik, i ovde lično saznanje ideja već jeste načelo njihovog ostvarivanja. Nastojanje u toj sferi postaje na taj način obavezno je za svakoga, ko je saznao normalnu svrhu ljudskog razvoja.

Iz: *Sobranie sočinenij*, Tom I, S. — Peterburg, 1877. str. 260—264.

kritika apstraktnih načela vladimir sergejevič solovjov

Moguće je, na kraju krajeva, kako to i čine privrženi naslednici tradicionalne teologije, naprosto opovrći sav umstveni razvitak poslednjih vekova, priznati ga za proizvoljnu zabludu i neko novo padanje u greh. Takva je pretpostavka moguća, premda je bolna. No, pre nego što se prihvati, sledeće da se zatraži objašnjenje koje više odgovara toj velikoj istorijskoj činjenici. Temelje za takvo objašnjenje lako ćemo naći u samom karakteru religioznog saznanja, te tradicionalne teologije, od koje se rastavio i koju je opovrgao naš um. Stvar je u tome, što je uz sve svoje dostojanstvo ta teologija lišena dva svoja obeležja koja nužno ulaze u puno shvatanje istine: kao prvo, ona isključuje slobodan odnos razumevanja religioznog sadržaja, slobodno usvajanje i razvijanje tog sadržaja (razumom; kao drugo, ona ne ostvaruje svoje sadržaje u materijalnoj empirijskoj znanja. U tom veličanstvenom sistemu religioznih istina nedostaje slobodno razvijanje ljudskog (raz)uma i bogatstvo znanja materijalne prirode, dok je međutim i to i drugo neophodno. Premda opit (pokušaji saznanja) može da nam da samo materijalno za ostvarivanje istine i (raz)um samo opšte forme za njeno razvijanje, sama istina je data jedino u oblasti religioznog znanja, ipak materijalno ostvarivanje i formalni razvoj trebaju samoj istini, jer bi inače bila lišena punoće i stvarnosti; a ako su (raz)um i opit lišeni istine bez mističkog znanja, to je bez (raz)uma i opita sama istina lišena potpunosti i stvarnosti. Prema tome, ako su realizam i racionalizam, to jest isključivo utvrđivanje realnog eksperimenta ili razumnog mišljenja u oblasti znanja što sama predstavlja apstrakcije, jednostrana načela, dovodeći samo do poričućih ishoda, a tačno se toliko apstraktno, jednostrano, javlja i isključivo utvrđivanje religioznog elementa u oblasti znanja. Ako istina ne može da se definiše samo kao misao razuma, ako ona ne može da se opredeljuje samo kao činjenica opita, tačno se tako ona ne može ni opredeljavati samo kao dogmat vere. Po onome što podrazumeva ona treba da bude i to, i drugo i treće. Među njima tradicionalna teologija određuje istinu samo kao dogmat vere, te se na taj način javlja kao *apstraktni dogmatizam* /izvučeno učenjaštvo/, koje se s odbojnošću odnosi i prema (raz)umu i prema nauci. Ali takav apstraktni dogmatizam zatvara u sebi očiglednu unutrašnju protivrečnost. U oblasti bogoslovije istinu poznajemo kao apsolutnu ili božansku, doduše, apsolutna božanska istina i ne može da bude jednostrana, isključiva; ona treba da bude istina svega, treba da bude sve u svemu. Stoga, jednom je dato mišljenje i opit, a jednom se naš subjekt prema svemu ne odnosi samo mistički, već takođe racionalno i empirijski, a apsolutna istina treba da se pojavi i u tim odnosima, treba da se rasprostrani i na njih i postane istinom (raz)uma i opita; u suprotnom pak slučaju, ona već neće biti apsolutnom. Ako istina vere ne može da postane istinom (raz)uma, ne može da bude i njegovom istinom, nema, shodno tome, sile nad njim, samim tim razum poseduje osnov da poriče tu istinu; a ako pak ta istina ne može da postane istinom i

za opit, to opitu, nauci, ništa drugo ne preostaje do da je opovrgne. Na taj način, poričući odnos (raz)uma i nauke prema religioznom znanju opravdava se apstraktno dogmatičkim karakterom same teologije, koji protivreći apsolutnom značenju religiozne istine, pa sledi da zadatak nije u tome, da se uspostavi tradicionalna teologija u njenom isključivom značenju religiozne istine, već naprotiv, da je se oslobodi od apstraktnog dogmatizma, da se uvede religiozna istina u oblik slobodno-razumevajućeg mišljenja i da se ostvari u datostima eksperimentalne nauke, te teologija postavi u unutrašnjoj vezi sa filozofijom i naukom, i na taj način organizuju sve oblasti istinskog znanja u puni sistem slobodne i naučne teosofije.

Nakon svega predhodećeg treba da bude jasno da takva organizacija znanja nije proizvoljna potreba, već da je bezuslovno neophodna za samo znanje, koliko je neophodna za filosofiju i nauke toliko i za teologiju; premda, kao što smo videli, nauka i filosofija u svojoj rastavljenosti i apstraktnosti, bez unutrašnje povezanosti sa mističkim znanjem, lišeni istine, same sebe podrivaju. Bez takve organske veze s filozofskim i naučnim elementom, teologija čak i kad ovladava istinitim sadržajima, ostaje bez te potpunosti i stvarnosti, koje su potrebne apsolutnoj istini.

I tako, organizacija celokupnog znanja u slobodnu teosofiju je bezuslovno neophodna. Kako je moguća i u čemu posebno treba da se sastoji takva organizacija?

Ako je istina znanja, kao objektivna, dužna da sama sobom izražava istinu postojećeg, to je pravilno odnošenje između elemenata našeg saznanja jedino moguće, kada postoji pravilno odnošenje među elementima naše stvarnosti, takvog bitija, koje sačinjava predmet našeg saznanja. Ukoliko prirodno (empiričko) i facionalno načelo u našem saznavanju treba da bude iznutra vezano s njegovim mističkim načelom, koje u njima i kroz njih treba da se ostvaruje, to se povezanost ta tri elementa može da bude dostignuta samo ako se i u našem stvarnom bitiju ostvaruje božansko načelo posredstvom ljudskog načela, ili realizuje u elementima prirode kao svojoj materiji. Takva realizacija božanskog načela prisutna je u izvesnoj meri u našoj stvarnosti; ali ta je realizacija samo delimična i u posebnim slučajevima, a božansko načelo uopšte ne ulazi /prohodi/ u naš ljudski život, a stoga se ne realizuje ni u prirodi. Već ta osnovna činjenica, da za nas postoje spoljašnje, za nas strane, i za nas slučajne stvari, da se cela priroda za nas javlja nečim stranim, teškim i opterećujućim, zahvaljujući čemu naš (raz)um ne nalazi u toj prirodi nikakav unutrašnji sadržaj, dužan da se ograniči na pusto apstraktno jedinstvo, tada kada pri normalnom odnosu naše (raz)umno suštastvo dobijajući i slobodno usvajajući božanski sadržaj, sprovidilo bi ga i njime odjedinjavalo svu mnogostrukost prirodnog bitija. Pri tome bi, i ovo je poslednje, kao realizovana istina, a ne kao slučajna činjenica, dejstvujući na naš (raz)um mogla da mu udeli sve novije i novije sadržaje, jasne i unutrašnje neophodne, i sam taj osnovni fakt, da svet, u kojem postojimo, umesto toga da bude realizacija našeg najdubljeg božanskog suštastva, za nas jeste svet spoljašnji i stran, te očevidno znači da u našoj stvarnosti nema istine, da mi ne živimo u istini, a otuda i ne poznajemo istinu. Konačno, istina jeste u Bogu večno, ali ukoliko u nama nema Boga, mi i ne živimo u istini; te nije samo naše saznanje lažno, već i samo naše bitije i sama naša stvarnost. Time je za istinsku organizaciju znanja neophodna organizacija stvarnosti. A to već nije zadatak saznanja, kao sveprihvatajuće /vasprinimajuće/ misli, već misli koja gradi ili stvaralaštva.

Sva priroda, svi empirijski elementi našeg bitija treba da budu organizovani, da budu iznutra podčinjeni našem duhu, kao što naš duh treba da iznutra bude podčinjen božanskom.

Ako svaki stvarni predmet, za nas postojeći, predstavlja, kao što znamo, nekakvu organizaciju činjeničnih elemenata, uslovljenu nekim delimičnim činom prirodnog stvaralaštva, to je organizacija sve naše stvarnosti zadatak univerzalnog stvaralaštva, predmet velike umetnosti — preko čoveka ostvarivanja božanskog načela u svojoj empirijskoj, prirodnoj stvarnosti, ostvarivanja putem čoveka božanskih sila u najrealnijem bitiju prirode — *Slobodna teurgija*.

Na taj način, istraživanje teorijskih elemenata ljudskog duha dovodi nas samo do definisanja zadataka i opštih principa istinskog znanja, a ispunjavanje tog zadataka, ostvarivanje tih principa, to jest stvarna organizacija istinskog znanja kao slobodne teosofije, javlja se kao uslovljena ispunjavanjem drugog velikog zadataka — organizacije same naše stvarnosti ili realizacije božanskog načela u samom bitiju prirode. Taj zadatak ja određujem kao zadatak umetnosti, a njene elemente nazivam na taj način u sferu čuvstvenosti. Takvo postavljanje pitanja javlja se kao potpuno paradoksalno. Zadatak umetnosti u svojoj potpunosti, kao slobodne teurgije, po mom se određenju sastoji u tome, da se pre sazda postojeća stvarnost, te na mesto datih spoljašnjih odnosa između božanskih, ljudskih i prirodnih elemenata, izgradi uopšte i delimično, u svemu i svakom, unutrašnja organizacija odnošenja ta tri načela. Već i u tako opštem apstraktnom izrazu, taj se zadatak ne bi samo razlikovao od opštepriznatih zadataka umetnosti, nego bi im delimično bio suprotstavljen, a delimično s njim ne bi imao uopšte ništa. To opet jer se za zadatak umetnosti obično priznaje ili neko proizvođenje postojećih stvarnosti ili proizvođenje takvih likova i formi, da izražavaju samo subjektivne sadržaje našeg duha i njegov odnos prema prirodi, ne posedujući nikakav stvarni uticaj na ovu poslednju.

Nužno mi predstoji da opravdam svoje gledište kroz istraživanje suprotnih i ukazivanje na njihove propuste. To će i da bude predmet poslednjeg posebnog dela sadašnjeg ispitivanja.

S ruskog preveo: Aleksandar M. Petrović